

**ЗБІРКА ЄВРЕЙСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ
КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ
КЛАСИКА ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА**

**COLLECTION OF JEWISH PERIODIC EDITIONS
OF LATE XIX – EARLY XX CENTURY. IN THE EXHIBITION
OF THE MUSEUM THE CLASSIC – OF JEWISH LITERATURE
SHOLOM-ALEEHEMA**

Гладун Л.І.,

завідувач науково-дослідного сектору

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

У статті автор розглядає та характеризує колекцію єврейських періодичних видань на російській мові кінця XIX – поч. XX ст., які експонуються в Музеї класика єврейської літератури Шолом-Алейхема. Формування колекції єврейської періодики розпочалося в 80-рр. XX ст. Єврейська преса на російській мові в основному друкувалась недовго, єдиним винятком був журнал «Восход», який мав майже 25-річну історію. У періодичних виданнях часів Першої світової війни висвітлювались події з фронту, друкувались списки і портрети солдат-євреїв, які відзначилися під час бойових дій.

Провівши аналіз публікацій російсько-єврейських періодичних видань кінця XIX – початку XX ст., можна скласти уявлення про життя єврейських громад у Російській імперії, ознайомитися з творчістю єврейських публіцистів, письменників, поетів.

Ключові слова: періодичні видання, газети, журнали, тижневик, видавництво.

В статье автор рассматривает и характеризует коллекцию еврейских периодических изданий на русском языке конца XIX – нач. XX в., которые экспонируются в Музее классика еврейской литературы Шолом-Алейхема. Формирование коллекции еврейской периодики началось в 80-гг. XX в. Еврейская пресса на русском языке в основном печаталась недолго, единственным исключением был журнал «Восход», который имел почти 25-летнюю историю. В периодических изданиях времен Первой мировой войны освещались события с фронта, печатались списки и портреты солдат-евреев, которые отличились во время боевых действий.

Проведя анализ публикаций российско-еврейских периодических изданий конца XIX – начала XX в., можно составить представление о жизни еврейских общин в Российской империи, ознакомиться с творчеством еврейских публицистов, писателей, поэтов.

Ключевые слова: периодические издания, газеты, журналы, еженедельник, издательство.

In the article the author examines and characterizes a collection of Jewish periodicals in the Russian language of late 19th –early 20th century, which are exhibited at the Museum of the Hebrew Classic Sholom-Aleichem. The formation of the collection of Jewish periodicals began in the 80th years of the 20th century. The Jewish press in the Russian language was mostly not printed long, the only exception was the «Voskhod» magazine, which had a nearly 25year history. Periodicals during the First World War covered events from the front, published lists and portraits of Jewish soldiers, who distinguished themselves during hostilities.

Having analyzed the publications of Russian-Jewish periodicals of the late nineteenth and early twentieth centuries, you can get an idea of the life of Jewish communities in the Russian Empire, get acquainted with the work of Jewish publicists, writers, and poets.

Key words: periodicals, newspapers, magazines, weekly magazines, publishing houses.

Постановка проблеми. Важливе значення для дослідження культури національних меншин, які проживають в Україні, має періодична преса. Сьогодні статті науковців, які цікавляться

проблематикою єврейства в Україні, все більше уваги приділяють друкованим виданням. Адже саме з них можна почерпнути інформацію про історію функціонування періодики, її тематику,

про відомих постатей, які висвітлювалися в ній тощо.

Тому важливим є вивчення музейних колекцій, в яких зберігаються підшивки газет та ознайомлення з ними широкого загалу науковців, дослідників, зокрема єврейської культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для новітніх досліджень з історії єврейства в Україні характерне значне зростання різнопланових публікацій, статей, монографій тощо. Проте не всі роботи мають опрацювання літератури, періодичної преси, особливо тієї, що зберігається в музеях України. Різні аспекти, пов'язані з предметом нашого вивчення, знаходимо у статті О. Горшихіна [1], в дослідженнях В. Єлпатьївської та О. Петріківської, які присвячені вивченню юдаїки в Одесі та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексне вивчення, аналіз збірки єврейських періодичних видань російською мовою кін. ХІХ – поч. ХХ ст., що експонуються в Музеї класика єврейської літератури Шолом-Алейхема.

Виклад основного матеріалу. Славетна переяславська земля дала світу багатьох відомих людей. У цьому списку гідне місце займає класик єврейської літератури Шолом-Алейхем (Соломон Нохумович Рабинович). Народився майбутній письменник у родині дрібного крамаря Нохума Рабиновича 2 березня 1859 року. У вересні 1978 року до 120-річчя з дня народження Соломона Рабиновича на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини було відкрито «Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема». Він увійшов до структури переяславських музеїв, які були об'єднані в 1979 році в комплекс – Переяслав-Хмельницький державний історико-культурний заповідник (з 1999 р. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»).

Ідея створення Музею, як й інших музеїв Заповідника, належить Герою України, фундатору музейної справи Михайлу Івановичу Сікорському. В журналі «Советиш Геймланд» (Советская

родина) № 7 за 1978 р. було опубліковано лист-звернення директора Переяслав-Хмельницького державного історичного музею з проханням допомогти у зборі матеріалів для створення експозиції музею Шолом-Алейхема. У відповідь на лист редакція журналу включилась у важливу справу. Була організована ініціативна група, в яку входили літератори, художники: поет Х. Бейдер, бібліограф М. Розенгауз, художниця І. Мастбаум та ін. Група займалася відбором книг, картин, малюнків, документів, фотоматеріалів. Земляк Шолом-Алейхема художник О. Колесніченко, з яким редакція налагодила контакти, взяв велику участь у підборі експонатів для Переяславського музею. Також в архіві М. Сікорського є листи, з якими він звертається в Москву та лист-звернення в обласну бібліотеку міста Чернівці з проханням посприяти у зборі матеріалів (друкованих видань), пов'язаних з життям та творчістю Шолом-Алейхема [2]. Надзвичайно багато для Музею зробив палкий шанувальник творчості письменника Абрам Чубинський. Протягом багатьох років він плідно співпрацював з науковцями Заповідника. Жителі м. Переяслав-Хмельницького також передавали цінні речі, які зайняли почесне місце в експозиції. В Музеї представлені: оригінальні книги, документи, друковані видання, літографії, картини, фото, предмети побуту та релігії.

Періодична преса – складова частина національної культури, цінність якої полягає в тому, що вона висвітлює реальні події, факти, процеси, які відбуваються в повсякденному житті. Значна частина єврейської періодики кін. ХІХ – поч. ХХ ст. друкувалася не мовою національної спільноти, а на російській мові.

Формування колекції єврейської періодики розпочалося у 80-рр. ХХ ст. Більшість примірників газет і журналів були передані до музею з Резервно-обмінного фонду бібліотеки АН УРСР та приватних зібрань. У фондовій збірці НІЕЗ «Переяслав» зберігаються періодичні видання «Рассвет», «Восход», «Новый Восход»,

«Русский еврей», «Еврейская неделя», «Еврейские известия», «Еврейский мир», «Еврейская жизнь», «Еврейские вести», «Недельная хроника Восхода».

Російсько-єврейські періодичні видання з'явилися у Російській імперії в 1860 році. В м. Одесі 27 травня Осип Рабинович випустив перший номер тижневика «Рассвет», який називав себе «органом русских евреев». Не дивлячись на те, що видання підтримував попечитель Одеського навчального округу знаменитий хірург М. Пирогов, тижневик виходив з великими труднощами. Переважна більшість його публікацій присвячена просвітницькій роботі серед єврейського народу. Поряд з публіцистикою, біржовою хронікою, оглядами зарубіжної єврейської журналістики, історичними та іншими науковими статтями, в «Рассвете» друкувались і художні твори. Серед авторів: письменник Л. Леванда, професор Рішельєвського ліцею А. Георгієвський (вів рубрику «Огляд іноземної єврейської журналістики»), І. Чацький, лікар і громадський діяч Е. Соловейчик, юрист та історик Г. Барац, юрист А. Пасовер, іноземним кореспондентом був відомий єврейський історик І.М. Йост [1]. Також у виданні зазначались імена тих, хто надавав пожертви на користь бідних учнів другого Одеського єврейського училища 1-го розряду та постраждалих християн у Сирії.

Тижневик проіснував до травня 1861 р., за цей час вийшло друком 52 номери. В експозиції музею представлена підшивка, в яку входять всі 52 номери (Ш-335 КВ-7905) [5], передала її жителька м. Києва С.Г. Хаслер у 1980 р. На першому аркуші підшивки газети «Рассвет» є овальний штамп з написом «Библиотека общества распространения просвещения между евреями в России». Товариство засноване в 1863 р. в С.-Петербурзі й було єдиною офіційною єврейською культурно-просвітницькою організацією в Росії. Вона займалася переважно видавничою й освітньою діяльністю, загальний напрям якої – інтегрувати євреїв у росій-

сько-імперське середовище. На базі товариства було створено історико-етнографічну комісію для вивчення історії євреїв, яка в 1908 р. перетворена на Єврейське історико-етнографічне товариство.

З кінця 70-х років XIX ст. центром інтелектуального життя російського єврейства стала столиця імперії, майже половина всіх періодичних видань виходила в Санкт-Петербурзі.

Єврейська преса на російській мові в основному друкувалась недовго, єдиним винятком серед них був журнал «Восход», який мав майже 25-річну історію. У 1881 році в Санкт-Петербурзі вийшов друком перший номер журналу під редакцією російсько-єврейського публіциста Адольфа Єфимовича Ландау. В 1882 році при ньому стала друкуватися газета, яка називалась «Недельная хроника Восхода» (АК-811 КВ-13617), а пізніше – просто «Восход». Заслужують на увагу представлені в музейній експозиції підшивки «Восходу» за 1901 р. (Ш-330 КВ-7905.), 1903 р. (Ш-332 КВ-7905), 1904 р. (АК-941 КВ-14979), 1905 р. (Ш-333 КВ-7905). У тижневику можна виділити рубрики: «Обзор еврейской печати», «Зарубежная хроника», «Итоги за прошлый год», а також розділ «Объявления». Переважна більшість публікацій друкованого видання було присвячено просвітництву єврейського населення та питанню боротьби проти нерівності в правах євреїв у Російській імперії. За публікації на громадсько-політичні теми журналу виносились цензурні попередження.

В експозиції Музею представлена громадсько-політична і літературна газета «Еврейская жизнь» (редактор і видавець Ш. Брумберг) №№ 10, 11, 13, 16–19, 21, 26, 27, 32, 46 за 1916 р. (Ш-343 КВ-7912) [5]. Не дивлячись на цензурні переслідування, газета намагалася пропагувати єврейську культуру, піднімала питання про еміграцію та націоналізм. У № 21 від 22.05.1916 р. на першій сторінці даного видання опубліковано некролог із приводу смерті видатного письменника, класика єврейської літератури Шолом-Алейхема.

Тижневик «Еврейская неделя» видався в Москві в 1915–1917 рр., під редакцією І. Аншелеса та І. Зелігмана. Саме в періодичних виданнях часів Першої світової війни висвітлювались події з фронту, друкувались списки і портрети солдат-євреїв, які відзначилися під час бойових дій. Тижневик містить рубрики огляду єврейської преси, зарубіжну хроніку, економічні замітки, об'яви та рекламу. В музеї представлена підшивка за 1915 р. (АК-948 КВ-14986) [3] та за 1916 р. У тижневику № 20 від 15 травня 1916 р. (Ш-338 КВ-7908) надруковано статтю відомого публіциста, літературознавця С.Л. Цинберга «Над свіжею могилою», в якій автор пише про передчасну смерть Шолом-Алейхема. У цьому

ж номері «Еврейской недели» опубліковано тексти телеграм зі співчуттям із приводу смерті народного єврейського письменника, які прийшли до редакції з усіх куточків Російської імперії.

Висновки. Провівши аналіз публікацій російсько-єврейських періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст., можна скласти уявлення про життя єврейських громад у Російській імперії, ознайомитися з творчістю єврейських публіцистів, письменників, поетів.

Нижче подається каталог періодичних видань цього періоду, що експонуються в Музеї класика єврейської літератури Шолом-Алейхема НІЕЗ «Переяслав». У ньому зазначено: назву, дату, матеріал, техніку, розміри.

КАТАЛОГ

1. Газета «Рассвет» (підшивка) № 2–49, С.-Петербург, 1908 р., папір, картон, дерматин, друк, фабрична робота, АК-810 КВ-13616. /30,4 x 24 см/.
2. Газета «Новый Восход» (підшивка) №1–51, С.-Петербург, 1914р., папір, картон, дермантин, друк, тиснення, фабрична робота, АК-813 КВ-13619. /29,5x21,6 см/.
3. Газета «Русский еврей» (підшивка) № 1–17, С.-Петербург, 1879–1880 рр., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-814 КВ-13620. /33x24,5 см/.
4. Газета «Русский еврей» (підшивка), № 1-52, С.-Петербург, 1881 р., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-816 КВ-13622. /33,3x25,2 см/.
5. Газета «Хроника Восхода» (підшивка), № 1–62, С.-Петербург, 1899 р., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-819 КВ-13625. /32,3x24,2 см/.
6. Газета «Новый Восход» (підшивка), № 1–51, С.-Петербург, 1911 р., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-940 КВ-14978. /29,5x22 см/.
7. Газета «Восход» (підшивка), № 1–29, С.-Петербург, типографія А. Ландау, 1904 р., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-941 КВ-14979. /32x24 см/.
8. Газета «Рассвет» (підшивка), № 1–52, С.-Петербург, 1911 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-945 КВ-14983. /31x23,5 см/.
9. Газета «Рассвет» (підшивка), № 1–52, С.-Петербург, 1879–1880 рр., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-946 КВ-14984. /33,5x24,5 см/.
10. Газета «Рассвет» (підшивка), № 27–52, С.-Петербург, 1880 р., папір, картон, полотно, друк, тиснення, фабрична робота, АК-947 КВ-14985. /34x24,5 см/.
11. Газета «Еврейская неделя» (підшивка), № 1, 2, 9, 31–32, Москва, 1915 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-948 КВ-14986. /29,5x22,5 см/.
12. Газета «Еврейская неделя» (підшивка), № 1–11, С.-Петербург, 1910 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-949 КВ-14987. /30x22 см/.
13. Газета «Русский еврей» (підшивка) № 1–52, С.-Петербург, 1882 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-950 КВ-14988. /33,5x24,5 см/.
14. Газета «Рассвет» № 1–23, газета «Еврейская жизнь» № 1–26 (підшивка газет в одному перепльоті), Петроград 1915 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-951 КВ-14989. /31x23 см/.
15. Газета «Рассвет» (підшивка) № 36–52, С.-Петербург 1881 р., папір, картон, друк, тиснення, фабрична робота, АК-952 КВ-14990. /33,5x25 см/.
16. Газета «Недельная хроника Восхода» (підшивка) № 1–52, С.-Петербург 1882 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-953 КВ-14991. /32x2 4см/.
17. Газета «Рассвет» (підшивка) № 27–52, С.-Петербург 1912 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-954 КВ-14992. /31,5x24 см/.

18. Журнал «Новый Восход», № 5, 7–25, С.-Петербург 1913 р., папір, картон, друк, фабрична робота, АК-3081 КВ-29842. /30x22 см/.
19. Газета «Восход» № 24–26, 29, 30, 31, 32, 34, 35–37, 39–41, 43–49, С.-Петербург 1901 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-330 КВ-7905. /21x31 см/.
20. Газета «Восход» № 2-15, № 26, С.-Петербург 1904 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-331 КВ-7905. /32,5x24 см/.
21. Газета «Восход» (підшивка) № 1-52, С.-Петербург 1903 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-332 КВ-7905. /31x22 см/.
22. Газета «Восход» № 1-52 С.-Петербург 1905 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-333 КВ-7905. /29,9x23см/.
23. Газета «Руский еврей» (підшивка) № 1-50, С.-Петербург 1883 р., папір, картон, друк, фабрична робота Ш-334 КВ-7906. /31,8x23,5/.
24. Газета «Рассвет» (підшивка), № 1–52, Одеса 1860–1861 рр., папір, картон, тканина, друк, фабрична робота, Ш-335 КВ-7905. /31,8x23,5
25. Газета «Рассвет» (підшивка) № 13–14, 17, 25, 27, 38, 45, 46, 52 за 1909 р; № 22, 23, 38 за 1913 р; № 2, 18 за 1915 р. С.-Петербург , папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-336 КВ-7907. /31,2x24 см/
26. Газета «Еврейская неделя» (підшивка) № 7, 20, 28, 36, 38–40, 45, 46, 50–52, С.-Петербург, 1916 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-338 КВ-7908. /29,5x22 см/.
27. Газета «Еврейская неделя» (підшивка) № 1–10, С.-Петербург 1910 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-339 КВ-7908. /31,5x23,2 см/.
28. Газета «Еврейские известия» (підшивка) № 1-17 (крім №14). 1909 р., папір, картон, друк, фабрична робота Ш-340 КВ-7909. /39,5x24 см/.
29. Газета «Недельная хроника «Восхода» (підшивка) №№ 4, 5, 8–12, 15–50, С.-Петербург 1895 р., папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-341 КВ-7910. /33,5x25,5/.
30. Газета «Еврейские вести» (підшивка) № 1–9 – 1916р., № 1–7 – 1917 р., Петроград, папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-342 КВ-7911. /30x21 см/.
31. Газета «Еврейская жизнь» №№ 10, 11, 13, 16–19, 21, 26, 27, 32, 46 1916 р., Москва, папір, картон, друк, фабрична робота, Ш-343 КВ-7912. /31,5x23 см/.
32. Газета «Рассветъ» (підшивка) С.-Петербург, 1879 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12273. /24,5x33,5 см/.
33. Газета «Новый Восход» (підшивка) № 1–52, С.-Петербург 1911 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12275. /22x29 см/.
34. Газета «Новый Восход» (підшивка) № 1–52, С.-Петербург 1914 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12276. /21,5x31 см./.
35. Газета «Восход» (підшивка) № 51–102, С.-Петербург 1900 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12277. /22x29 см/.
36. Газета «Руский еврей» (підшивка) № 1–50, С.-Петербург 1883 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12278. /22x29 см/.
37. Газета «Новый Восход» (підшивка) № 1–26, С.-Петербург 1911 р., папір, картон, друк, фабрична робота, НДФ-12279. /22x29 см/.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горшихіна О.Ю. Огляд російсько-єврейських періодичних видань (1860–1907 рр.) з колекції «Періодика» відділу фондів юдаїки НБУВ. URL: <http://confence.nbuv.gov.ua>
2. Грудевич Т.В. Проблема збереження етнічності у листуванні М.І. Сікорського: міжнародний вимір. Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 42. С. 91–96.
3. Інвентарні книги фондової групи «Книги» (шифр – «АК»). № 1–2. НІЕЗ «Переяслав».
4. Інвентарні книги фондової групи «Науково-допоміжний фонд» (шифр – «НДФ»). № 1–5. НІЕЗ «Переяслав».
5. Інвентарні книги фондової групи «Шолом-Алейхем» (шифр – «Ш»). № 1–2. НІЕЗ «Переяслав».